

ARKIVEN berättar

Sjöfartsstaden Karlstad

Karlstad beskrivs idag som något av ett "Nordens Venedig". Närheten till vattnet skänker ett mervärde till livsmiljön. För inte så länge sedan var vattnet också i

högsta grad en arbetsplats, och en förbindelse med omvärlden. Flera av sjöfartens arbetsmiljöer förändras idag till boendemiljöer för karlstadsborna. Det

är då lätt att glömma bort vilken betydelse sjöfarten haft för Karlstad, vilket vore beklagligt om förståelsen för detta försvinner ur det kollektiva minnet.

Via hamnen i Karlstad nådde järnet och skogens produkter en världsmarknad, och Karlstad och Värmland fick i sin tur varor från andra länder. Naturligtvis reglerades sjöfarten på olika sätt.

Ett av dem var inrättandet av sjömanshus i stapelstäderna. En stapelstad var en stad med rättighet till handel på utlandet. Sjömanshusens funktion var att registrera på- och avmönstrade sjömän, men man hanterade också en hel del fond- och stiftelsemedel.

De flesta sjömanshusen började att inrättas 1752, och institutionen fanns kvar ända fram till 1969. Sjömanshusen avskaffades därefter och efterföljdes av en renodlad arbetsförmedling.

Kaparn och Tärnan

Arkivet från Karlstads sjömanshus finns i Värmlandsarkiv och omfattar tiden 1823 till 1969. Det är en rik källa för både sjöfartshistoriker och personhistoriker.

En primärkälla är sjömansrullorna, som på ett relativt detaljerat sätt redogör för rederi, fartyg, skeppare och besättning. Den första rullan från 1824 ger vid handen att redare som var verk samma då var E. Frykman & Co, rådmann Kjellander, kassör Hultman, M. Clarholm, kassör G. Steffen, kammarrådet Helin, kommersrådet Björnberg och P.F. Kampf. Fartyg i trafik var bland andra Annette, Örn, Neptunus, Kaparn, Tärnan, Dristigheten, Säkerheten, Kronan och Elgen.

Sjömansrullan följde fartyget

Med tiden kom sjömansrullorna att bli betydligt fylligare, bland annat med egenhändiga namnteckningar från de sjömän som mönstrat på båten. Varje fartyg skulle ha en rulla som följde fartyget till de olika hamnar som angjordes ute i världen.

En ingång till att finna vilka båtar som

INRE HAMN. Karlstads inre hamn med flera skutor vid kaj. I bakgrunden fängelset, till höger kyrktornet. Bilden är tagen av Karl Nyström på 1920-talet.

Foto: KARL NYSTRÖM/CARLSTAD-GILLET'S BILDARKIV

sjömännen mönstrat på finns bland de så kallade översiktskorterna över seglation. De har ordnats efter födelseår, och omfattar sjömän födda mellan 1850 och 1923. Med hjälp av korten ser man vilka båtar som sjömännen varit mönstrad på, och under vilka tidsperioder. Därefter kan man gå till sjömansrullan och få veta mer om vilka som ingick i besättningen. Det förekommer en och annan sjöman som rymt i främmande hamn.

Att gå till sjöss

Före påmönstringen skedde en re-

gistrering som baserades på att olika atester och intyg skulle förevisas. Dessa kallas inskrivningshandlingar, och är av stort intresse för personhistorikern. I juridiskt hänseende betraktas dessa handlingar som en del av folkbokföringen, vilket innebär att sekretess kan gälla i upp till 70 år för vissa uppgifter.

Jag har själv sett ett fall av närmast existenskaraktär, då jag fann att min mormorsfar tagit ut en attest för att gå till sjöss 1921, men i sista stund backat ur. Han hade då träffat mormorsmor, och detta får läsaren kanske vara tackas för, eftersom det annars inte blivit

någon artikel, i varje fall inte i Karlstads-Tidningen!

Skeppslistor

Sjöfartshistorikern har också en hel del att hämta i tryckt material, främst "Sveriges skeppslista". Här ges tekniska uppgifter om fartygen, samt uppgifter om hemort och rederi.

Vid sekelskiftet 1900 finns följande uppgifter om redare och fartyg hemma-hörande i Karlstad: Ahlmark (fartygen Forshaga och Karlstad), A.P. Björklund (fartygen Delfin och Ragnar), G.A. Bra-

athen (fartyget Union), N.C. Jensen (fartygen Bergholmen och Dana), C.F. Mattson (fartyget Liljedahl), C.A. Möller (fartyget Vermland), N.Nilsson (fartyget David), A. Svensson (fartyget Klarelevn) och A.W. Wallerstedt (fartyget Uddeholm).

Andra arkiv

Flera rederiarkiv med knytning till Karlstad finns i Värmlandsarkiv. Det största är naturligtvis O.F. Ahlmarks arkiv, med tyngdpunkten på tiden från 1900 och framåt, ett mindre är Rederi AB Fingal. Ett annat rederi med värmlandsanknytning var Broströms. I Folk-rörelsernas arkiv för Värmland finns arkivet efter Broströmska stiftelsen, som innehåller uppgifter om understöd som lämnats till sjömän och deras efterlevande.

Arkivet efter Tullkammaren i Karlstad innehåller uppgifter om fartyg som angjort hamnen, och särskilt kan nämnas mätbevis som berättar utförligt om fartygens tekniska specifikationer. Båtar byggdes även i Karlstad, bland annat av Wennbergs mekaniska verkstad, vilket avsåt båtritningar.

I Karlstads kommunarkiv finns ett större arkiv från hamnstyrelsen, med handlingar från 1834 och framåt. Nog finns det åtskilligt i arkiven som dokumenterar "Sjöfartsstaden Karlstad"!

THOMAS KVARNBRATT
Värmlandsarkiv

Källor:

Karlstads sjömanshus, volym G III b:1, räkenskaper och handlingar 1823-1826
Sveriges skeppslista 1899-1900
Arkiv i väst 2: Arbetare, tjänstemän och lokalhistoria. Göteborg 1991.